

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nedemokratický režim v Chile: ústava 1980 jako
milník režimu

Eva Palkovičová

PLZEŇ 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nedemokratický režim v Chile: ústava 1980 jako
milník režimu

Eva Palkovičová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

PLZEŇ 2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce, doc. PhDr. Přemyslu Rosůlkovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky, trpělivost a odborné vedení při vypracovávání mé bakalářské práce.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	7
1.1 Metodologie, struktura a zdroje bakalářské práce	7
1.2 Chile a jeho transformace z minulosti demokratizace do dnešní podoby	9
1.3 Hospodářský a sociální vývoj v Chile napříč novodobou historií.....	11
2. Nedemokratické režimy a Linzovo vymezení	12
2.1 Demokratický proces a teorie přechodu k demokracii	12
2.2 Typy autoritativních režimů podle Linze	14
3. Chile a jeho vývoj do převratu v 1973	16
3.1 Allende a jeho svržení	16
3.2 Augusto Pinochet Ugarte.....	18
3.3 Vláda vojenské junty	19
3.4 Vliv náboženství na stranický systém a politiku	22
3.5 Dnešní role církve v Chile	26
4. Ústava 1980 jako definiční kritérium režimu	27
4.1 Ústava 1980	27
4.2 Ústava 1980 a nově vnesené prvky	31
4.3 Ústava 1980 a prvky přechodu na demokracii	33
4.4 Aplikace ústavních norem na ekonomiku a politiku	34
4.5 Pinochetův konec režimu a ústavní změny	35
5. Dnešní Chile	37
5.1 Současná ústavní a politická situace.....	37
5.2 Vývoj a současná ekonomická situace země.....	39
6. Závěr	41
7. Zdroje	43
Internetové zdroje	45
Resumé	46

Seznam zkratek

RN – Renovación Nacional

UDI – Unión Democrática Independiente

PDC – Partido Demócrata Cristiano

PS – Partido Socialista

PPD – Partido por la Democracia

CSN – Consejo de Seguridad Nacional

NEP – Nová demokratická politika

UP – Lidová jednota

DINA – Dirección de Inteligencia Nacional

PC – Komunistická strana

MAPU – Movimiento de Acción Popular Unitaria

IC – Partido Izquierda Cristiana de Chile

PDS – Partido Social Demócrata

Úvod

1.1 Metodologie, struktura a zdroje bakalářské práce

Tématem celé práce bude vývoj a geneze latinskoamerického nedemokratického režimu, který byl diskutován již v mnoha odborných studiích a monografiích. Je jím Pinochetův autoritativní režim v Chile v letech 1973 až 1989. Nicméně tato práce bude zaměřena na komparaci režimu před a po důležitém milníku země. Tím byla schválená ústava z roku 1980. Po počátečním zhodnocení a nástinu hlubších historických a intelektuálních souvislostí před schválením ústavy bude klíčové představit proměnu celého režimu. Ústava 1980 bude stěžejním bodem celé práce.

V První kapitole se budu zabývat teoretickým vymezením nedemokratických režimů a dělením podle Juana Linze. V této kapitole jsou stručně nastíněny jednotlivé rysy režimů a také je zde popsán typ režimu, který odpovídá charakteristice vládnutí Pinochetovy junty. Charakteristiku režimu provedu pomocí klasického vymezení autoritativních režimů podle politologa Juana José Linze. Jeho definice autoritativního režimu je popsána jako politický systém s limitovaným politickým pluralismem. Režim je bez předešlé vypracované a vedoucí ideologie, ale s typickou mentalitou, bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace. Výjimkou zůstávají jednotlivé části vývoje režimu, ve kterých vůdce nebo malá skupina uplatňuje svou moc uvnitř formálně nesprávně určených, ale předvídatelných hranic (Linz 1996: 38).

Ve druhé kapitole představím transformaci země v době předešlého prezidenta Allendeho, který byl mnohými kritizován za přílišné zásahy do ekonomiky. Dále popíši důvody, proč došlo k ekonomické krizi a intervenční kroky vlády. Poté volně přejdu k období vlády vojenské junty a také nastíním kroky a ideje Augusta Pinocheta.

V navazujících kapitolách se již budu věnovat výzkumné otázce své práce a začnu se zabývat ústavou z roku 1980. Hlavní náplní bude definice nově vnesených prvků a následná aplikace těchto prvků a norem na tehdejší ekonomiku a politiku. Z práce by mělo vyplynout, za jakých podmínek se ústava

vytvářela, jak transformovala poměry v tehdejším Chile a do jaké míry přispěla k budoucí organizace země. Určující roli hrál sám Augusto Pinochet, který si zvolil poradce s neoliberalním smýšlením pod vedením Miltona Friedmana. Ústava jakožto stěžejní bod mé práce dokázala svými prvky transformovat nejen politické prostředí v zemi, ale velkým dílem se podílela na liberalizaci obchodu. V práci ukáži, v jakých oblastech se to podařilo a jaké prvky byly přeneseny až do dnešní doby. Kupříkladu se zaměřím na sociální systém v zemi. Pak také nastíním, jaký vliv mělo náboženství během režimu, ale budu se zabývat i dnešní situací. Popíši, jak během režimu napomohla církev lidem postiženým režimem a jak se jednotliví církevní představitelé zasloužili o zlepšení životních podmínek mnoha obyvatel. Církev sloužila jako mediátor a já popíši postupy jedné z nejdůležitějších postav během vyjednávání s Pinochetem.

V posledních kapitolách se budu věnovat transformaci politického systému a procesu konce režimu. Další vývoj země byl poznamenán přijímáním řady ústavních dodatků, které měly a úkol přivést ústavní systém na cestu k předání moci politickým složkám v zemi a zrušení prezidentského práva na kontrolu ozbrojených vojenských složek, což byl jeden ze stěžejních bodů, který Pinochet s poradci do ústavy zakomponoval.

Obsah práce je z velké části čerpán ze zahraničních zdrojů, ať už jsou jimi odborné časopisy, zejména *Journal of Latin American Studies*, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, *British Journal of Political Science* a *Latin American Research Review* nebo knihy jako *The Pinochet Effect* od Naomi Roht-Arriazové nebo Dermonta Keogha a jeho *Church and Politics in Latin America*. První zmiňovaná kniha výstižně popisuje Pinochetovu strategii a taktiky před i během režimu a poskytuje nám informace k lepšímu porozumění tématu. Kniha Dermonta Keogha je skvělou analýzou církevního postavení Chile. Autor pomocí komparace ukazuje jak se Chile a další latinskoamerické země transformovali v náboženském smýšlení, které už v dnešní době nemá tak určující vliv na politiku, jako tomu bylo v předešlých dekádách. Veliký podíl mé práce se bude odrážet od skvěle zpracovaného článku od Silvie Borzutzky z roku 2005, ve kterém je velice podobně popsán

neoliberalismus a privatizace sociálního sektoru. Tato práce je velmi odborně zpracována a doufám si tvrdit, že je to jeden z nepřínosnějších zdrojů do mé práce. Historický základ práce vychází z knihy Marka Bankowicze *Demokraté a diktátoři* a částečně také z knihy Jiřího Chalupy *Chile* z roku 2006.

V závěru zhodnotím ústavní změny, které po aplikaci formovaly samotnou zemi. V obecné rovině poté představím svůj pohled na ústavní změny v Chile. Budu se tedy snažit ukázat že ústava 1980 byla jednou z klíčových hybných sil režimu.

Metodologicky budu ve své práci využívat především systematický přístup. Dále použiji nástroje případové studie (case studies), které mi umožní analyzovat jeden určující systém a jeho vnitropolitický vývoj. V práci také využiji v rámci komparativní metody diachronní přístup, tudíž budu moci sledovat vývoj v delším časovém úseku (Říchová 2002, 21-22).

1.2 Chile a jeho transformace z minulosti demokratizace do dnešní podoby

Chile může být z historického hlediska považována za politicky extravagantní. Za dobu své existence se zde vystřídalo na 60 politických stran, politických frakcí a skupin představujících všechna politická spektra: konzervativci, liberálové, socialisté, křesťanští demokraté, komunisté, marxisté a další kombinace zmíněných. Nesčetné politické změny, které mohou dávat dojem politické nestálosti, umožnili politickým představitelům vyjádřit svůj individualismus a plně se politicky prosazovat. I přes četné větší i menší politické nepokoje se v Chile vystřídalo pouze devět ústav a v zemi vládne relativní politická stabilita (Bizzarro, 2005: 17). Před rokem 1973 byl tento mír narušen jen krátkou dobou nepokojů jen třikrát. Chilané se mohli velebit tím, že měli dlouhou tradici demokracie na rozdíl od jejich sousedů z okolních států (Childress 2009, 10). Dramatický nárůst autoritářských režimů v Latinské Americe během 60. a 70. let mohl být také potřebou Spojených států opět uchopit světovou moc a nastolovat pořádek dle svých pravidel (Karl 1990: 4). V kontrastu s většinou Latinsko amerických režimů, které se postupně demokratizovaly, ale nesplňovaly některé demokratizační prvky, Chile již

od poloviny devatenáctého století provádělo úspěšné institucionalizace například pravidelných voleb, ve kterých společně bojovaly v svobodně utvářených politických stranách. Navzdory občanské válce, která se odehrávala v roce 1891, byly politické instituce rekonstituované do podoby kvazi-parlamentního volebního režimu, který umožňoval navýšení reprezentace z řad střední a dělnické třídy (Krieger 2000: 615).

Demokratizační vlny v Chile umožňovaly jedincům využít politického modelu a mnoho nestranických populistů zde zúročilo své snažení a vyšplhalo po politických žebříčcích. Některým z nich se dokonce podařilo získat prezidentský post. Mnohými bylo od třicátých let dvacátého století Chile prezentováno jako země tří relativně stejně velkých politických bloků. Politické spektrum bylo klasicky levicové, středové a pravicové. Tato konceptualizace stranického systému je však do jisté míry zavádějící. Ačkoliv byl systém proporčně zastoupen, voličské hlasování bylo ve všech třech blocích velmi kolísavé (Borzutsky 2005: 775).

V některých zdrojích se můžeme setkat s názorem, že Chilský stranický systém byl v průběhu let poměrně stabilním, ale mezi lety 1932-73 se stal více nestabilním. Volební kolísavost byla neustále vysoká, což je v rozporu s modelem vysoce stabilního volebního systému. Navíc formát politických systémů, respektive počet stran se měnil v čase (Borzutsky 2005: 776). Konec demokracie v Chile nastal právě v začátcích 70. let 20. století. Za příčinu konce demokracie lze považovat ústavu z roku 1925. Tato ústava zavedla prezidencialismus v kombinaci s multipartismem podporovaným proporčním volebním systémem pro parlamentní volby. Tato kombinace může vést k zablokování celého politického systému nebo až k násilnickým převratům (Ženíšek 2006: 110). A tyto demokratické režimy mohly být svrhávány pouze za podmínky, že budou vytvořeny lepší podmínky pro fungování demokracie (Dvořáková – Kunc 1994: 34).

Demokracie se v Chile v dnešní době vyznačuje svojí větší konsolidovaností a inkluzí v porovnání s dobou, kdy vládla vojenská vláda i předchozími obdobími, které se vyznačovaly středo-levicovým smýšlením. Bez

větších pochyb dnes lze tvrdit, že zásadním okamžikem pro historii celého Chile byl Pinochetův převrat, který zůstává rozhodujícím momentem. Je nutné si definovat zásadní milník, kterým byla posunuta demokracie v Chile na další stupeň. Tím se stala ústava 1980. Ústava byla doplněna hned několikrát od své platnosti, ale i přesto je patrné, že otcem zakladatelem dnešního ústavního uspořádání v Chile je právě Pinochet a dalším významným podílem se na tvorbě podílela také koalice *Contración*. Celkově čtyři po sobě následující vlády *Concertación* výrazným podílem napomohly vyrovnání hlubokých sociálních a politických propadů a vedly zemi během její nejúspěšnější doby vzestupu a pokroku v celé historii. (Navia 2010: 298).

1.3 Hospodářský a sociální vývoj v Chile napříč novodobou historií

Hospodářský rozvoj Chile vždy úzce souvisel s její zdrojovou základnou. Španělští přistěhovalci kontrolovali celou zemi pomocí jejich zvoleného generálního kapitanátu do té doby, než došlo k udělení nezávislosti v roce 1810, v zemi se našla velká ložiska nerostného bohatství. Koncem devatenáctého století se nerostné suroviny a minerály staly hlavní komoditou a přínosem do centrální ekonomiky a především poptávka po dusičnanech mezinárodně vzrostla. V té době byla také kontrola veškerého obchodu Španěly nahrazena především domácími obchodníky a zahraničními obchodními podniky (Heenan – Lamontagne 2002: 102).

Kolem roku 1914 se už ekonomika odvíjela většinou kolem vývozu dusičnanů, ale během druhé světové války se začali němečtí vědci zabývat vývojem uměle vytvořených náhrad dusičnanů a to dramaticky změnilo poptávku na mezinárodním trhu. Chile bylo nuceno reagovat, a proto se země začala soustředit na produkci a vývoz mědi (Heenan – Lamontagne 2002: 100). Již od dvacátých let dvacátého století začaly být kolísající ceny mědi velkou překážkou pro stabilitu chilské politické ekonomiky. Dlouho byla měď vysoko postaveným vývozním artiklem s poměrem až 40% celkového objemu vývozu. Překážkou dále zůstávaly sociální nepokoje a vládní krize a především patrné tyto krize byly pravidelně při pádu cen mědi. Stávalo se tak pravidelně

ve čtyřicátých, začátku padesátých a začátku sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století. Měď ale i nadále zůstávala klíčem k ekonomickému rozvoji a celkové zdroje Chile byly na tento artikl velmi pevně vázány (Heenan – Lamontagne, 2002: 100).

Sociální nevyrovnanost pak přišla i za doby Pinochetova režimu, kdy se radikálně zhoršily podmínky nejchudších sociálních vrstev. Kvůli ekonomickému pokroku a modernizaci se chilská společnost nerovnoměrně rozdělila na ty, kteří měli během režimu prospěch a ty, kteří nebyli schopni uspokojit ani základní lidské potřeby. Byl zaznamenán propad v platech, prudce stoupla nezaměstnanost a téměř desetileté opomíjení sociální sféry, hlavně zdravotnictví a vzdělávání. Ale již od poloviny 80. let 20. století měla země výsadní postavení u Mezinárodního měnového fondu a u obchodních bank. Chile se stala jednou z nejdiskutovanějších zemí v mezinárodním tisku. Byla první zemí, kde byly aplikovány neoliberální, ekonomické zásahy na státní ekonomiku (Valdés, 1995: 2–4).

2. Nedemokratické režimy a Linzovo vymezení

2.1 Demokratický proces a teorie přechodu k demokracii

Ve své práci se budu snažit nalézt prvky nedemokratického jednání během režimu a je tedy třeba si definovat základní kritéria demokratického procesu. Učiním tak pomocí definovaných kritérií Roberta Dahla. Jako kritickou autor vidí participaci na volbách. Všichni členové musí dostat rovnou a efektivní příležitost participovat na debatách a sdělovat své připomínky.

Další je volební rovnost, která je nedílnou součástí prvního kritéria. Jedná se o rovné příležitosti při volení svých zástupců a hlasy voličů musí mít při sčítání stejnou váhu. Třetím kritériem je poučené porozumění. Tím autor myslí právo občana na veškeré dostupné informace k problematice a informace o alternativních postupech a dalším jednání. Dalším je kontrola nad nastolováním témat (agendy) k projednání. Tímto bodem se má zaručit, že témata se mohou nastolovat a projednávat bez dalších omezení. Je zde kontrola nad dodržováním demokratického procesu. Přijatá rozhodnutí mohou být také během času

doplňována a pozměňována. Posledním kritériem je zapojení všech dospělých. To je vyjádřeno občanským právem (Dahl 1998: 39). Podle Arendtové musí vůdce v autoritativním režimu: „na jedné straně ustanovit fiktivní svět hnutí jako hmatatelnou fungující každodenní realitu, a na druhé straně musí zabránit vývoji tohoto světa k nové stabilitě“ (Arendtová, 1996: 535) Pinochet to dokázal v oblasti ekonomiky, náboženství pomocí tajné policie a represí.

Demokratizační prvky byly v Chile narušeny a v další fázi budeme definovat autoritativní období v zemi. Autoritativní režimy jsou samostatnou kategorií, neboť svými definičními prvky zcela nespádají ani do totalitních, ale ani do demokratických režimů. Francouzský historik a sociolog Raymond Aron tyto režimy v souhrnu řadí pod kategorii autoritativně konzervativní (Balík – Kubát 2004: 50). Hlavní rysy totalitního režimu podle Arona jsou: existence hlavní, nediskutabilní ideologie, podle které se mají všichni obyvatelé řídit. Dalším rysem je existence pouze jedné masové politické strany, a současně v zemi není žádná politická soutěž. Dalším důležitým bodem je psychický a fyzický teror, doléhající na celou společnost, stát má monopol na použití násilí. Ve státě dochází ke snaze o ovládnutí všech komunikačních prostředků, v první řadě tisku, televizního a rádiového vysílání (Aron 1993: 158).

Tento typ se vyznačuje spíše strategií jdoucí proti pluralitě stran a snaží se vygenerovat odlišnou reprezentaci od reprezentace parlamentní. Vylučuje rivalitu stran spojenou se soutěžením o moc, ale na druhé straně říká, že vládcí nejsou a nesmějí být všemocní, mají být podřízeni zákonům a morálce. Představitelem takového uspořádání je například Salazarovo Španělsko. Druhý typ je definován jako nepřátelský vůči pluralitě stran, preferenci však přiděluje jedné revoluční straně, která splývá se státem. Takové prvky sdílejí fašistické strany. Třetí typ je rovněž nepřátelský vůči pluralitě stran a uznává jen jednu revoluční stranu. Ta má za úkol sjednotit společnost v jednu třídu. Profilují se tak komunistické režimy. Pinochet se v mnohém inspiroval Frankovým Španělskem, a právě tomuto typu autoritativního režimu se věnuje Juan José Linz (Balík – Kubát 2004: 50).

Jedním z typických znaků autoritativních režimů, kterými se vymezují vůči režimům totalitním a demokratickým, je limitovaný pluralismus. S pluralismem se můžeme v liberálních demokraciích setkat v neomezené formě, zatímco v totalitních režimech je pluralita téměř neexistující (Linz 1996: 43).

Pluralismus je v autoritativním režimu limitovaný. Omezení se vztahují především na politickou rovinu, ale kupříkladu ekonomický a sociální pluralismus bývají tolerovány. Stejně tak je tomu v akademickém prostředí, které bývá ponecháno bez vlivu. Tento systém tolerovaného pluralismu se v rámci společnosti mnohdy etabluje dříve, než se etabluje autoritativní vláda. V některých případech je ale povolená pluralita v některých oblastech propagována vládním aparátem. (Linz 2000: 161–165).

Složkou, která využívala autonomie za Pinochetova režimu, byla církev. Ta měla historicky významné postavení. Pokud se zaměříme na hospodářství a ekonomický soukromý sektor, můžeme zde najít prvky pluralismu. Další oblastí, kde naopak režim zasáhl, bylo školství. Univerzitní školství zasáhla vlna represí téměř okamžitě po nastolení režimu. Profesoři i studenti byli perzekuováni. Uzavíraly se fakulty a velké části studentů nebylo dovoleno zapsat se ke studiu. Pozice rektorů na univerzitách byly nahrazeny vojenskými důstojníky. Až do poloviny osmdesátých let byly restrikce téměř absolutní (Chalupa 2006: 444–446).

2.2 Typy autoritativních režimů podle Linze

Faktory jako jsou stupeň limitovaného pluralismu, ideologičnosti a politické participace vygenerují různé konfigurace. Podle Linze definujeme sedm typů autoritativních režimů. Do prvního řadíme i režim vojenské junty v Chile. Jde o byrokraticko-militaristický autoritativní režim. Je to jeden z nejfrekventovanějších typů autoritativních režimů. V tomto modelu rozlišujeme dominantní roli armádního a byrokratického establishmentu. Utvořená koalice ustanoví kontrolu nad vládnoucím aparátem. Je důležité definovat spojenectví. Spojenectví vládnoucích sil nedisponuje specifickou ideologií a ani ji nevytváří. Režim vládne pragmaticky uvnitř hranic své mentality. Tyto režimy mohou

fungovat bez politických stran, ale častěji je vytvoření oficiální, vládou podporované strany. Tato strana má za úkol redukovat participaci občanů v politickém prostředí na minimální úroveň. Jako příklad tohoto režimu můžeme uvést Španělsko za Franka (1936-1975), námi probírané Chile za Pinocheta (1973-1989), Maďarsko za Horthyho (1920-1944), nebo Argentinu za Peróna v letech 1946 až 1955 (Balík – Kubát 2004: 57).

Další Linzovo typy si vyjmenujeme a stručně představíme. Jako druhý typ je uveden organicko-etastický autoritativní režim. Přesahují první ty v prvku kontrolované participace a mobilizace společnosti pomocí tzv. organických struktur. Základní myšlenka režimu je, že lidé jsou přirozeně členy sociálních skupin, kupříkladu v zaměstnání, profesních asociacích apod. Tyto skupiny stojí v kontrastu vůči velkým skupinám, např. politickým stranám. Jde zde o snahu propojení linií těchto skupin. Tento model se využil např. v Salazarově a Caetanově Portugalsku v letech 1926 až 1974 (Balík – Kubát 2004: 57).

Třetím typem je mobilizační autoritativní režim v postmoderních společnostech. Tento typ se utvořil ve společnostech, které za sebou mají praxi demokratického zřízení, ale neuměly řešit problémy tohoto modelu. Jako příklad si uveďme italskou provincii Carnaro. Dalším typem jsou postkoloniální mobilizační autoritativní režimy. Tam hraje vedoucí úloha strana, která vznikla v boji za nezávislost. Hrají důležitou roli v zemi a jsou důležitým komponentem struktury moci. Jedná se o případy v afrických zemích po získání nezávislosti v druhé polovině 20. století (Balík – Kubát 2004: 59).

Pátým Linzovým typem jsou rasové a etnické „demokracie.“ Jsou tak označovány režimy, ve kterých je distribuce moci rozdělena jen mezi malé procento privilegovaných částí společnosti. Druhá část společnosti, rasová skupina, nemůže participovat na politickém životě v zemi. Příkladem tohoto režimu je JAR v letech 1948 až 1993 (Balík – Kubát 2004: 59–60).

Předposledním typem jsou pretotalitní autoritativní režimy. Ten nastává, pokud tři aspekty, kterými jsou stupeň limitovaného pluralismu, ideologičnosti a politické participace nejsou v rovnováze a nemají stejné dopady, označujeme tento režim jako defektní totalitarismus či pretotalitní režim. Příkladem může být

sovětské období Nové ekonomické politiky (NEP) z let 1921-1924. Posledním typem je posttotalitní autoritativní režim. Tento typ je podobný předchozímu typu. Podíl moci drží v rukou jen členové strany. Strana má v tomto modelu dominantní postavení. Od předchozích režimů se liší politickou kulturou a kvalitativně odlišnými vzpomínkami na minulost. Příkladem jsou země střední a východní Evropy od poloviny padesátých let 20. století (Balík –Kubát 2004: 60–61).

3. Chile a jeho vývoj do převratu v 1973

3.1 Allende a jeho svržení

V roce 1970 byl zvolen vůbec první marxistický prezident Salvador Allende. Funkce prezidenta dosáhl až napočtvrté. O tuto pozici se jako kandidát levice neúspěšně třikrát ucházel, v letech 1952, 1958 a 1964. Allende kandidoval za koalici Lidová jednota. Tato strana spojovala socialisty, komunisty, radikály a levicové křesťanské demokraty (Bankowicz 2002, 314). Allende měl dlouholetou zkušenost z jeho práce pro stranu Lidové jednoty. Po letech poznal, k přetvoření Chile je nutno spojit vykořisťované pracující třídy s progresivním sektorem střední třídy, ale za uzpůsobených politických podmínek. Koaliční politika by se stala velmi silným nástrojem, jak přetvořit společnost a spojit dohromady socialistické a komunistické strany (Stern 2006: 9).

Jeho levicově revoluční vláda byla ve volbách úspěšná a Allende jako kandidát Lidové jednoty (UP) těsně porazil protivníka z křesťanskodemokratické strany (Pečínka 1998, 119). Měl podporu socialistické a komunistické strany. Získal 36 % hlasů v třístupňových všeobecných volbách. Ihned po zvolení Allende znárodnil měděné doly USA a přerozdělil zemědělskou půdu (Krieger 2000, 255). Ekonomika byla za Allendeho vlády striktně podřízena státní kontrole. Došlo ke znárodnění v oblasti těžební, oblasti zahraničního bankovníctví, radiokomunikací a oblasti průmyslu a velkých průmyslových podniků. Poté vyšla v platnost pozemková reforma, při které bylo zestátněno přes 5 milionů hektarů soukromých pozemků. Prezident Allende pokračoval v redistribuci národního bohatství. Učinil tak za pomoci vyššího zdanění vyšších

vrstev obyvatelstva, zvyšování mezd zaměstnanců, dále přerozděloval půdu a vláda určovala kontrolované ceny potravin. Tyto kroky rozdělily chilskou společnost nejvíce, jak jen bylo v historii zaznamenáno (Chalupa 2006, 86-87). Zvolení Salvadora Allendeho tedy bylo příslibem "chilské cesty socialismu" a předchozí jasné vítězství Křesťanských demokratů (*Partido Demócrata Cristiano*, PDC) a jejího hlavního představitele Eduarda Freie, který se odvolával na "revoluci svobod", to vše bylo ukazatelem, že starý systém demokracie nefungoval příliš efektivně. Z těchto náznaků vyplynulo, že Chile je připraveno na změnu (Navia 2010: 299).¹

Tisíc dnů vlády Salvadora Allendeho mu dalo prostor pro radikální pokus přetvořit společnost v Chile. Chtěl také uskutečnit politický experiment, který na sebe upoutal celosvětovou pozornost. Naproti jiným revolučním metodám použitých na počátku 80. let, tento Allendeho projekt nebyl jen spontánním nápadem, ale zakládal se na fungujících příkladech z Evropy. Allende vzhlížel k sociálním politikám ve Francii a Itálii (Heine 2006: 275). V zahraniční politice navazoval úzké vztahy s Kubou, SSSR, Severní Koreou a Čínou, tedy s ryze socialistickými státy (Bankowicz 2002, 314). Ve svých projevech se Allende odvolával na Marxe a Lenina, sympatizoval s politikou Kuby a Fidelem Castrem. Úzké vazby s Kubou prezident udržoval ne jen kvůli politickým preferencím, ale také z důvodu osobního. Jeho dcera Beatriz Allendeová se totiž provdala za kubánského diplomata. Diplomatické styky s Kubou byly dříve přerušeny z důvodu usnesení Organizace amerických států o politickém izolování Castrova režimu. Allende diplomatické styky obnovil již devět dní po převzetí prezidentsví (Bankowicz 2002: 314). V roce 1973 kdy Augusto Pinochet svrhl Allendeho vládu, začal implementovat neoliberalní ekonomické přístupy, navržené Chicago Boys (Borzutzky 2005: 659).

¹ Průměrný roční růst se mezi lety 1960 a 1970 pohyboval kolem 4.1 procenty, ale z toho jen 1.7 procent bylo na jednu osobu. Podle údajů Světové banky se inflace v šedesátých letech pohybovala kolem 27 procent v průměru. Chile tedy bylo hluboce sociálně nerovnou společností. V této společnosti v roce 1967 bylo nejhudším dvaceti procentům přiděleno jen 3.7 procent národního bohatství, zatímco nejbohatším dvaceti procentům bylo přiděleno 56.5 procent (Navia 2010: 300).

3.2 Augusto Pinochet Ugarte

Augusto Pinochet Ugarte se narodil ve městě Valparaíso. Narodil se 25. listopadu 1915. Jeho předkové se do Chile přistěhovali z Francie. Mladý Pinochet od počátků toužil po vojenské kariéře a za vzor měl Napoleona Bonaparta. V roce 1933 započal kariéru na Vojenské akademii v Santiagu. Z poručíka se vypracoval až na generála. Jeho nejvyšší vojenské postavení byl velitel pozemních vojsk. V roce 1956 se stal nakrátko vojenským přidělcem na chilském velvyslanectví ve Washingtonu. Ve vojenském postupu se mu vedlo dobře v letech 1966 – 1968. V roce 1968 byl již brigádní generál. V té době vydal knihu Geopolitika, ve které psal o státu a státní moci. V říjnu 1970 zahynul generál René Schneider, který byl velitelem pozemních vojsk. Nahradil ho generál Carlos Prats a Pinochet se stal jeho zástupcem (Bankowicz 2002: 312-113).

Pinochet se stal velitelem junty, která 11. září 1973 sesadila Allendeho a vládla dalších sedmnáct let (Krieger 2000: 615). Generál Pinochet se na 16 let postavil do čela země. Podle jeho slov se země nacházela ve stavu „otevřené války s marxismem.“ Generál chápal tehdejší světový systém jako bojiště, na kterém se střetávala idea komunismu se svobodou, a Chile se podle jeho interpretace postavilo do první bojové linie za obranu svobody. Těmito hesly a podobnými ospravedlňoval čin státního převratu a následujícího nastolení byrokraticko-militaristického autoritativního režimu. Pinochetovo junta se odvolávala k hodnotám, jako je vlastenectví a „ochrana chilanství“ před vnitřními i vnějšími útoky. Prezident se sám prezentoval jako asketa, který se obětoval pro svoji zemi a nelpí na osobních, materiálních hodnotách (Balík, Kubát 2004: 118). Pomocí represivních politik a tvrdých opatření se mu podařilo implementovat ekonomické reformy a nadále pokračovat v modelu vytváření neoliberální ekonomické politiky. Již v roce 1974 byl jmenován prezidentem provinční armádní vlády. V průběhu celé práce se zabýval ekonomickou situací země a to byla také hlavní priorita pro Pinocheta, zlepšení ekonomické situace. Spolu se svými poradci z chicagské školy přeorientoval ekonomické priority na volný trh a privatizoval mnoho velkých podniků, čímž

se snažili podpořit vývozní trh. Také dosadil do vysokých pozic na univerzitách, celostátních úřadech své členy z vojenského sektoru pro kontrolu těchto oblastí. Pro další bezproblémové implementování jeho politik zřídil tajnou policii DINA (*Dirección de Inteligencia Nacional*), která měla za cíl kontrolovat a trestat nepřátele režimu, především socialisty a členy levice. Organizace používala formy mučení, vraždy a unášení osob (Kapiszewski 2002: 67–68).

3.3 Vláda vojenské junty

11. září 1973 armádní povstalci pod vedením generála Pinocheta zahájili tzv. operaci Silencio, která spočívala v obsazení všech důležitých bodů v zemi (Ženíšek 2006: 112-113). 11. září 1973 dostal prezident Allende zprávu o povstání námořníků na válečných lodích ve Valparaísu. Lodě odstřelovaly město. Poté se boje přemístily do hlavního města a jednotky obklíčily prezidentský palác La Moneta. Prezidentu Allendemu nabízeli odjezd ze země, ale Allende odmítl. V 12.00 začalo bombardování paláce. Prezident se bránil do poslední chvíle. Byl zatčen ministr školství Fernando Flores s dalšími třemi vyjednávači a byli ihned deportováni do koncentračního tábora v Dawsonu. Nastoupila tvrdá represe. Lidé byli zatýkáni, mučeni a byl likvidován veškerý levicový politický a odborový život. V roce 1988 Komise pro lidská práva zveřejnila, že od počátku Pinochetovo režimu bylo v Chile spácháno přes 15 000 vražd, přes 2000 zmizelých osob a 200 000 Chileanů emigrovalo (Chalupa 1999: 441–443).

V září 1973 se také v Chile zvedla vlna represe, která postihla celou levici a měla dopad na akademickou obec, neboť podle oficiálního vyjádření režimu přijaly univerzity v zemi prvky socialismu a marxismu. Univerzity byly po dva týdny zavřené a později se staly výchozím bodem pro mocenské boje mezi studenty a režimem (Heine 2006: 275).

Po vojenském převratu se řízení země chopila vojenská junta a bylo řečeno, že bude působit jen dočasně. V jejím čele stál Pinochet s dalšími vojenskými představiteli. Junta vydala prohlášení, že se ujímá moci do té doby, dokud se nezlepší ekonomická situace Chile. Junta dále rozpustila parlament

a zřídila tajnou policii DINA, tedy Národní informační správu, která tvrdě zakročila proti členům levicové Lidové jednoty a proti levicovým studentským hnutím (Ženíšek 2006: 113–114). Represe byla mířena na společnost i jednotlivce ve spojitosti s jejich vztahy k levicovému smýšlení. Jednalo se především o členy zaměstnaneckých unií, politické strany a studenty. Ovšem nejednalo se jen o tyto tři společenské skupiny.² (Loveman 1998: 486).

Junta také zrušila ústavu z roku 1925 a vydala vládní dekrety (*Actas Institucionales*), kterými řídila veškeré dění v zemi. Všichni noví starostové byli jmenováni juntou a představitelé samosprávy byli zbaveni funkcí. Byly zakázány všechny marxistické strany: PS, PC, MAPU, Radikální strany a IC (Chalupa 1999, 443). Celá chilská společnost i USA si myslely, že toto uspořádání

je dočasné, ale v roce 1974 junta jmenovala Pinocheta prezidentem republiky. Následně v roce 1977 Pinochet zakázal všechny politické strany. Cílem bylo radikálně přeměnit společnost (Ženíšek 2006: 113–114).

Pinochetovy metody potlačování svobody byly barbarské. Jeho režim byl útočný, a proto byl úspěšný. Zároveň si zajistil ústavní ochranu (Hawthorn 1999: 254). Pinochet byl velkým nepřítelem politických stran. Podle něho byly strany zkažené a bezzásadové. Pinochet chtěl politické strany nahradit ozbrojenými silami a vojáky. To popisoval v doktríně národní bezpečnosti, kde dával armádě nejdůležitější roli ke spravování moci. Pro tento model používal výraz „chráněná demokracie“. Postavení Pinocheta ještě posílilo, když se mu postavil generál Leigh, jeden ze čtyř členů vládnoucí junty. Leigh ale neuspěl a místo něj nastoupil generál Fernando Matthei (Bankowicz 2002: 322-323). V prvních třech letech byl Pinochet podle mezinárodního mínění porušovatel lidských práv (Krieger 2000, 615). Všechny instituce, které měly hluboké historické kořeny, byly v roce 1973 svrženy vojenskou juntou (Wilde 1999: 479). Pinochet uzavřel demokratické instituce, dal uvěznit, mučit, zavraždit tisíce Chileanů, především levicově smýšlející občany a odboráře (Krieger 2000: 615).

² Většina represivních složek byla cílena na rušení levicových sdružení v zemi. Jednalo se například o dělnická hnutí. Ta měla být zrušena pod tlakem neoliberalních ekonomických politik

Změny, které nastaly za Pinochetova režimu, vyprodukovaly změny stranických systémů. Mluvíme především o čtyřech generacích, které zažily vojenský režim. Došlo ke změnám ve volebním systému. Byly nastoleny dvoučlenné volební obvody. Tuto radu si Pinochet vzal za svou na popud jeho poradců, kteří předpokládali, že vítězní kandidáti, kteří vyhrají principem vítěz bere vše, budou mít pravicové smýšlení. Nový volební systém změnil dynamicky složení z tripartity³ na bipartitu. Jedná se tedy o střet pravice versus Concertación a levice proti středolevici a středové koalici. Změna volebního systému přispěla k větší spolupráci a politice sblížování mezi PPD, PDS a PDC. Další změny proběhly v ekonomické a pracovní politice tím, že zredukovali odbory v průmyslové oblasti a to o 30 procent mezi lety 1973 a 1983. Odborářům a pracujícím se dramaticky snížila šance politicky zasahovat do režimu. Odbory byly v Chile historicky jedním z největších politických hráčů a zajišťovaly výhody, sociální benefity a tlumočily otázky členů odborů. Oslabení odborů pomocí represivních opatření mělo za následek snížení průmyslové pracovní síly a organizačně destabilizovalo celý sektor (Torcal – Maynwarding 2003: 74).

Armádní vedoucí politická strana velmi nekompromisně utlačovala opozici v prvních letech vlády (Wilde 1999: 479). Roku 1975 zavedl Pinochet měnovou „léčbu šokem“ ke snížení trojí inflace, která započala za prezidenta Allendeho. Zavedl tvrdý obrat k neoliberálnímu volnému trhu. Liberalizoval obchod, masivně podpořil vývoz, privatizoval státní podniky, omezil sociální podpory a oslabil vliv odborů. Výsledky se dostavily v letech 1976 až 1981, kdy měla Chile vysokou úroveň ekonomiky, rozmanitost vývozu, nezadluženost v zahraničí, stabilní ceny a devizové kurzy, rozmanitost vývozu, návratné příjmy a nezaměstnanost (Krieger 2000: 615).

Generál Pinochet vládl bez větších zásahů okolí až do legitimizace jeho prezidentství. Ta proběhla v referendu roku 1978, které nebylo zcela transparentní. Širší legitimizaci svého úřadu si Pinochet zajistil schválením autoritářské ústavy z roku 1980. Během této doby, kdy byla svoboda slova

³ Tedy tři myšlenkových proudů: levice, středu a pravice.

utlačována velmi silně, byly hlavními protestními hlasy hlavně ze strany církve a hnutí za lidská práva (Wilde 1999: 479).

Opravdu velmi efektivní a schopná civilní opozice se zformovala až po téměř dekádě od vojenského převratu v zásadě jako odpověď na prohlubující se ekonomickou krizi. Krize si vyžádala propuštění více než jedné čtvrtiny pracovních sil v počátku osmdesátých let dvacátého století. V letech 1983-84 se masivní pouliční demonstrace stávaly velkou překážkou pro Pinocheta. V roce 1985 tento tlak vyvíjelo hlavně uskupení Národní dohody podporované katolickou církví (Wilde 1999: 479).

3.4 Vliv náboženství na stranický systém a politiku

Před padesáti lety měla římskokatolická církev v Chile a v celém regionu latinské Ameriky výsadní postavení. Církev měla nevídaný vliv na politiku a téměř výsadní monopol na vykládání náboženské víry. V regionu bylo více než žádoucí, aby prezidentové, generálové byli katolického vyznání (Hagopian 2006: 1). Během voleb roku 1970 hrála církev spíše neutrální roli v politické oblasti. Bylo tomu tak z důvodu, že nechtěla být vázána k určité politické straně a také se spíše soustředila na pomoc v sociální sféře. Během volebního období církev velmi jasně vyjádřila, že nebude podporovat žádnou politickou ideologii ani stranu. Církev chtěla zůstat útočištěm pro všechny obyvatele Chile bez ohledu na politické přesvědčení. Levice ale využila situace. Strana *Unity Coalition UP* měla velmi dobře sestavený program, ve kterém byly zakomponovány náboženská témata (Keogh 1990: 324–326).

Změna ve vlivu náboženství na politiku je také překvapující. V roce 1973 věřící v zemi volili nejvíce Křesťanské demokracie. Pravděpodobnost výběru PDC na rozdíl od socialistů vzrostla u těchto voličů o v průměru 0.26 a to od méně k velmi věřícím. Volba na základě náboženství byla patrná jak obsahově tak statisticky.⁴ Po převratu v roce 1973 generál Pinochet vytvořil nová pravidla a postupy, podle kterých měly fungovat nejen politické strany, ale také veřejné spolky a shromáždění. Mnoho jich bylo zakázáno a představitelé katolické víry

⁴ Je možné položit si další otázky a určit kritéria například na základě dělení katolíků a protestantů. Nicméně historicky se nikdo tímto dělením nezabýval (Aguilar 2003: 712)

tedy měli za úkol chránit lidská práva a opoziční strany. Velkou úlohu v obhajování lidských práv sehrál kardinál Silva Henríquez. Ten se v průběhu dalších let stal jedním z nejvýznamnějších ochránců práv a zároveň nepřítelem režimu pro jeho křesťanské smýšlení a jeho práci pro chudé a dospívající obyvatele Chile (Aguilar 2003: 712).

Dle důkazů dostupných dnešní generaci lze zpětně usoudit, že křesťanské společenství hrálo v Chile velkou roli v otázkách národních zájmů, a to po celou dobu Pinochetova režimu, tedy letech 1973-1990. Je až s podivem, že s výjimkou církve byly všechny další složky, jako jsou politické strany, odborové svazy a další spolky zakázány. Církev se tak stala veřejným hlasem, zastupujícím všechny jmenovaná zakázaná občanská uskupení. Církev byla také jedinou spojnici mezi mezinárodními organizacemi a vládami dalších zemí s Chile. Za všechnu tuto zprostředkovatelskou činnost získala chilská církev několik mezinárodních ocenění. V roce 1978 to byla cena lidských práv Společnosti národů a v roce 1979 udělila rakouská nadace Bruna Kreiskyho chilské církvi cenu za lidská práva (Aguilar 2003: 712–713).

Během režimu se církev, a její silný vliv společnost významným podílem promítly do dalšího politického dění. V rámci státu se utvořila jedna z nejsilnějších odporových sil vůči Pinochetovi. Kardinál katolické církve a santiagský arcibiskup Raúl Silva Henríques spolu s ostatními církevními odnožemi sestavil v říjnu 1973 Výbor pro spolupráci pro la Paz v Chile (*Comité de Cooperación para la Paz en Chile*). Tento nově vzniklý výbor měl za úkol podat pomocnou ruku při projevech násilí a porušování lidských práv. Později byl výbor nahrazen Vikářstvím solidarity (*Vicaría de la Solidaridad*) z roku 1976 (vicariadelasolidaridad, 10. 4. 2016).

Velmi vysoký přínos při obhajobě lidských práv měl kardinál Raúl Silva Henríquez. Ostatní církevní představitelé měli odlišný náhled na roli církve, ale kardinál Silva Henríquez rozhodl, že církev bude plnit nepostradatelnou roli v době režimu. Kardinál byl některými obdivován, jinými opovrhován, ale jeho převažující obliba se projevila při jeho pohřbu roku 1999, kdy se sešlo ohromné množství lidí, kteří uctili jeho památku a přínos zemi (Aguilar 2003: 713).

I přes neshody mezi členy církve si kardinál vždy dokázal prosadit svou a mimo jiné se zasadil o reformu pozemků, když prodal v 70. letech většinu církevních nepoužívaných pozemků. Nehledě na kritiku ze strany veřejnosti se Silva Henríquez stal vysoce postaveným představitelem, promlouvajícím do politického života již během vlád Eduarda Frei Montalvy a Salvadora Allendeho. Z důvodu kardinálova silného vlivu, bylo mnoho politických protestů a rozhodnutí učiněno za jeho silného přičinění. Jeho vize církve se velmi lišila od vizí jeho předchůdců. Silva Henríquez nebyl tradiční katolík, který by si vykládal roli církve ne jen jako ukázkový morální příklad společnosti, ale církve podle něj měla zasahovat do světového názoru a utvářet společnost. Kardinál Silva Henríquez a jeho církev nebyla Pinochetem příliš akceptována. Pinochet se domníval, že církve infiltrovali marxisté a komunisté. To kardinál i další církevní představitelé odmítali, a úlohou církve v době režimu bylo napomáhat trpícím a pronásledovaným (Aguilar 2003: 717).

Pinochetovo podezření byla podložena blízkými vztahy mezi kardinálem a prezidentem Allendem a dále vztahy s Fidelem Castrem. Kardinál byl rovněž kritizován radikálními členy církve za prosazování hodnot socialismu například založením hnutí Křesťané pro socialismus. Před převratem roku 1973 se kardinál snažil přesvědčit prezidenta Allendeho a opoziční velitele v jeho domě k nalezení společného politického řešení. Kardinál se snažil přivést obě strany k dialogu, aby ochránil zájmy nejchudších (Aguilar 2003: 718). Kardinál byl během prvních dnů převratu kontrolován a neměl povolený volný pohyb, ale jeho spolupracovníci prosadili během dalších dnů režimu deklaraci, která žádala Pinocheta o projevení soustrasti a propuštění kardinála. Deklarace byla publikována i ve státním tisku. O tom Pinochetova vláda nebyla obeznámena. Jako výsledek těchto kroků bylo jasné, že vztahy mezi vládou a kardinálem budou napjaté. Započaly tak složité vyjednávání mezi církví a režimem, která pokračovala v dalších letech Pinochetova vládnutí (Aguilar 2003: 719).

Výsledkem následných vyjednávání mezi zástupci církve a režimu se Pinochet rozhodl udělit roli mediátora a zprostředkovatele informací generála Jorge Courta, který měl za úkol udržovat komunikaci mezi Pinochetem a Silvou

Henríquezem. Toto byla jedna z prvních známek, která naznačovala prohlubující se a zároveň vynucené vztahy mezi církví a režimem. Ke konci roku 1973 byla ale vláda nespokojena s podporou, kterou církev režimu poskytovala. Silva Henríquez byl rozhořčen činy vlády, které se podařilo během dvou měsíců spáchat násilnosti na členech farností, škol a klášterů, které měly za následek zatčení katolických knězů a řádových sester a také neustálé vyhrožování misionářům ze zahraničí. V prosinci 1973 byli tři kněží zabiti⁵ a dalších čtyřicet pět knězů bylo zatčeno. Celkem padesát zahraničních misionářů pak bylo deportováno (Aguilar 2003: 722).

V následujících týdnech kardinál zorganizoval mnoho akcí ve spolupráci s dalšími církvemi na pomoc vězňům a jejich příbuzným. V říjnu roku 1973 byla zřízena Komise pro mír (*Comité Pro Paz* nebo také COPACHI). Ta měla za úkol sdružovat církve a náboženské organizace.⁶

Organizace COPACHI začala poskytovat právní a materiální pomoc těm, kteří o ní požádali. Později začala také poskytovat právní rady a informace v případech zatčených, mučených, zmizelých nebo zavražděných obyvatel. Úkolem COPACHI bylo také udržet dialog mezi kardinálem a Pinochetem. Další velmi důležitou náplní práce bylo vytvoření rozsáhlé informační sítě. Ta měla za úkol pomoci příbuzným zmizelých a také poskytnout informace o zmizelých v tisku a mezinárodním organizacím zabývajícím se porušováním lidských práv. Po celém Chile měla organizace dvacet čtyři oblastních úřadů, které pokrývaly oblasti právní asistence, zaměstnanosti, univerzitní činnosti, zdravotní péče, vývoje venkova a pracovních míst v zemědělství (Aguilar 2003: 724).

V srpnu 1974 vyjádřil generál Pinochet obavy, které se týkaly zapojení komunistů v kláštorech. Na to kardinál Silva Henríquez odpověděl v dopise, kde zmínil, že organizaci COPACHI podporuje ne jen katolická církev, ale i další církve. Kardinál podotkl, že žádné z těchto problémů by se nemusely řešit, pokud by Pinochet změnil svoji politiku policejního státu. Toto zřízení podle kardinála poškozovalo reputaci ozbrojených sil Chile. Pinochet byl tímto dopisem

⁵ Jmenovitě Michael Woodward, Gerardo Poblete a Joan Alsina (Aguilar 2003: 722).

⁶ Organizace Světovou radu církví, Baptistickou církev, Metodisty, Ortodoxní církev, židovskou komunitu a katolickou církev (Aguilar 2003: 722).

rozhořčen a nadále se prohlubovaly neshody mezi církví a vládou (Aguilar 2003: 724–725).

Církev měla také velkou úlohu ve školství. Ve společnosti se vygenerovala skupina ultranacionalistů, kteří požadovali omezení role církve ve vzdělání, potažmo v celé chilské společnosti. Skupina byla sice vytrvalá, ale nebyla natolik početná, aby ovlivnila další fungování církve. V roce 1985 byly nalezeny u letiště Pudahuel mrtvoly tří brutálně zavražděných komunistických předáků. Tento nález vyvolal vlnu protestů napříč celou společností a advokáti z výše zmiňovaného výboru Vikářství solidarity si vynutili oficiální vyšetřování případu. Církev tedy měla významnou roli po celou dobu režimu a zasloužila se o několik spravedlivě prošetřených procesů (Chalupa 2006: 450).

Vysocí církevní hodnostáři, kteří byly za režimu perzekuováni se v devadesátých letech vyjádřili k národu s ideou usmíření. Vyzývali občany, aby odpustili a snažili se najít cestu k národnímu usmíření (Hagopian 2006: 5).

3.5 Dnešní role církve v Chile

Dnes se můžeme setkat s velkými snahami pravicových stran přidat na svou stranu věřící voliče. Snaží se o to hlavně na základě dřívějších zkušeností a chtějí zvrátit voličské preference. Za Pinochetova režimu byla společnost rozdělená a představitelé křesťanskodemokratické strany se přikláněli spíše ke koalicím s levicovými stranami. Dnešní pravicové strany tyto voliče vidí jako výzvu. V dnešním Chile katoličtí voliči tíhnou přesto spíše k levici. Průměrně volí středo-levicovou stranu 5, 58 procent⁷ (Hagopian 2006: 16).

Ráda bych se zmínila o dnešní roli církve v zemi a potažmo v regionu latinské Ameriky. V dnešním Chile můžeme pozorovat úbytek věřících. Církev ztratila svoji dominantní úlohu v oblasti sociálních služeb. Katolické obchodní unie také zanikly, křesťanskodemokratické strany mají čím dál nižší volební úspěchy. Pokud se zaměříme na volební preference, dvě třetiny Mexičanů, Čilanů a Argentinců tvrdí, že církev by neměla žádným způsobem zasahovat do vládních záležitostí v zemi a neměla by se pokoušet o ovlivňování občanů

⁷ Data z roku 2006 (Hagopian 2006:16).

při volbách (Hagopian 2006, 3). Dnešní církev má za sebou dlouhý boj proti legalizaci rozvodu. Od roku 2000 také výrazně protestovali státním regulacím církevních škol a proti sexuální výuce ve školách (Hagopian 2006, 5). Menší podpora církve se projevuje i ve finančních podporách. Údaje říkají, že pouhých devět procent katolíků v Chile odevzdávají jedno procento ze svých příjmů církvi a církevním společenstvím. Také členství v uniích a asociacích spojených s církví rapidně kleslá. V roce 2000 celých 47 procent Chilanů uvedlo, že se řadí do civilních, politických a třídních organizací. Jen 23 procent z celkového počtu ale uvedlo, že se hlásí i k církvi. V roce 2004 katoličtí představitelé odsoudili politiky křesťansko demokratické strany za volení pro legalizace rozvodů. Dále se dostala do rozporů s prezidentem Lagosem a *Concertación*. Podnětem byla kampaň proti AIDS, která měla za cíl informovat občany a podlomila autoritu církve. V Chile představuje církev spíše obhájce morálních prvků ve společnosti. Vedl k tomu fakt, že už není schopna je mobilizovat a ovlivňovat voliče (Hagopian 2006: 6–24).

Chilská církev byla důležitou hybnou silou v politickém životě země. Jistou mírou překonala svůj zcela křesťanský přístup. Během Pinochetovo režimu se ukázalo, že církev se již neztotožňuje se zájmy státu nebo vyšších vrstev obyvatelstva. Dlouhodobým cílem církve je působit na menší společenství a komunity většinou chudších obyvatel. Protože se církvi nedostává finanční pomoci ze strany státu, stala se vysoce závislou na veřejné podpoře. (Keogh 2006: 338–339).

4. Ústava 1980 jako definiční kritérium režimu

4.1 Ústava 1980

Chilská ústava byla dle junty revidována z důvodu, že pokud by nadále byla platná ústava z roku 1925, přes to by podléhala přetvářeným zákonům ve prospěch Pinochetova režimu (Widner 2005). Už v počátcích vojenského zřízení roku 1973 generál Pinochet sestavil poměrně malou pracovní komisi. Této komisi bylo svěřeno vytvoření a následné kompletace nové ústavy nazvané “*Comisión de Estudios de la Nueva Constitución Política del Estado.*” Celá

skupina se skládala z osmi profesorů práva a také bývalých členů kongresu sympatizujících s militantním režimem (Couso 2006: 405).

Tito učenci sami sebe považovali za propagátory demokracie, kteří pomáhají vylepšit chilské veřejné instituce za účelem předcházení budoucího porušování právního řádu. Jako příklad uváděli porušování práva za Allendeho vlády. Převážná většina z této komise byla také přesvědčena, že armáda zůstane u moci jen na dočasnou dobu a poté bude následovat hladký přechod k republikánské formě vládnutí, jakmile se země vrátí do normálního stavu (Couso 2006: 405).

Co se týče Nejvyššího soudu, ten zůstal nezávislý, ale jeho představitelé se rozhodli příliš nezasahovat do případů týkajících se lidských práv. Politickými trestnými činy se zabývaly vojenské složky, nikoliv soud. V červnu 1974 Nejvyšší soud zamítl modifikaci ústavy. Argumentoval tím, že Pinochetem navrhované zákony porušují ústavu. Pokud by totiž byly přijaty, aniž by bylo uvedeno, že jsou to dodatky k ústavě, Nejvyšší soud by je v praxi mohl formulovat jako méněcenné vůči již zavedeným zákonům. Nicméně v roce 1975 Pinochet některé zákony prosadil (Widner 2005).

Vrátím se zpět k vytvořené komisi, která měla za úkol sepsání ústavy. Členové této komise rozuměli svému poslání v tom smyslu, že přijmou do legislativního procesu ústavní chartu, která by předcházela opětovnému jevu, kterým bylo oslabování právní síly a samotné ústavy. Členové komise čelili obavě z toho, že by mohla být napadena majetková práva, která byla ustanovena za socialistického režimu Allendeho. Z tohoto důvodu se tato komise hlavně v prvních měsících těchto jednání soustředila na ochranu práv na soukromý majetek a na právní ošetření těchto práv a svobod (Couso, 2006: 406).

Ze záznamů dohod a schůzí z té doby je patrné, že členové komise se snažili vyvinout efektivnější a silnější konstituční zákon, který by zajišťoval majetková práva. Na tyto snahy navazoval i bývalý senátor z pravicového křídla “*Partido Nacional*” Sergio Diez, ústavní profesor práva, který byl obeznámen s americkým (*legal system*). Diez přednesl komisi ústavní dodatek, který měl

za úkol ochranu základních práv jednotlivců. Tento speciálně sepsaný ústavní dodatek, který byl následně označován jako “*Recurso de Proteccion*” by byl rozhodující v podání žádosti odvolacímu soudu v případech porušování nebo opomenutí ústavních práv. Rozhodující v tomto dodatku byla povaha a rychlost, za jakých okolností mohl být využit. Bylo také nastaveno, že některé části dodatku budou zvláště upravovat soudní ochranu ústavních práv, a neméně důležitá byla ochrana práv soukromého vlastnictví (Couso, 2006: 406).

Chile bylo často prezentováno jako příklad hladkého přechodu z autoritářského zřízení k procesu demokratizace. Hlavními důvody proč tomu tak bylo, může být v porovnání s dalšími latinskoamerickými zeměmi fakt, že v Chile měla vojenská diktatura podporu obchodních a pozemkových elit. Tito jedinci režim podporovali z několika důvodů. Na rozdíl od jiných zemí, kde buržoazie zůstávala vůči režimům ambivalentní a mnohdy i vyhraněná, v Chile se vyšší třída obávala obnovy socialismu více než Pinochetových ekonomických změn (Silva 1992–1993: 77–78).

Po roce 1977 kdy byly ústavní doložky zařazeny a zformulovány do konečné podoby, začala komise rozšiřovat rozsah návrhu ekonomických práv. Tyto úpravy byly předloženy týmem ekonomů z Chicagské školy. Z toho důvodu se v části číslo 384 (červen 1978) členové komise rozhodli zakomponovat systematické prvky zformulované do určitého znění, které měly zaručovat nové ústavní listině možnost preventivních zákroků, aby nebylo možné se navrátit k populistickým a ekonomickým zákrokům, které prováděly předchozí vlády (Couso 2006, 407). Důležitým milníkem byl rok 1983 a zformování aliance vlastníků půdy a obchodníků. Tato skupina zformovala soubor politických návrhů a Pinochet vyhověl jejich požadavkům (Silva 1992–1993: 78). V březnu 1981 ústava prošla lidovým hlasováním. Dle oficiálně dostupných výsledků se pro ni vyslovilo 65, 7 procent voličů (Chalupa 1999: 449). S odkazem na veliké posílení ústavních doložek vztahujících se k ochraně osobního vlastnictví se komise po důkladné studii této problematiky rozhodla spolu s podvýborem

o přijetí velmi detailních ústavních doložek, které v účinnosti znamenaly extrémní ochranu vlastnických práv a práv s tím spojených (Couso 2006: 406).⁸

Ačkoliv myšlenka zahrnout prvky daného ekonomického modelu do nové chilské ústavy byla navržena ekonomy z chicagské školy, silnější slovo měli konzervativní ústavní tvůrci, kteří nakonec uznali důležitost ekonomické reformy a zařadili jí do elementárního práva. Jeden z předních ústavních myslitelů, profesor José Luis Cea obhajoval tento návrh a podle něj tento aspekt ekonomické ústavy bude důležitým milníkem pro Chilskou ústavní historii (Couso 2006: 408).

Podle Cey je více než zřejmé, že přidání nové ústavní doložky, které nezahrnuje jen politické, ale i sociální a ekonomické aspekty by znamenalo ustanovení první “Full Constitution” (“*Constitución Plena*”), kterou by Chile získalo. Po předchozím zkoumání by se na předešlou ústavu dalo nahlížet jako na čistě politickou. Cea ve svých výrocích argumentoval, že nové fundamentální právo by mělo být kompletní a zahrnovat ne jen politické aspekty. Podle něj došlo k radikálnímu zlepšení v propojení chilské ústavní doktríny a její aplikaci v praxi. A dále bylo v praxi názorně prokázáno, že sociální a ekonomické aspekty jsou velmi úzce propojeny s politickými a právními. Ve světě kde je většina lidských aktivit prováděna ekonomickými úkony se stalo velmi problematickým úkonem nemít základní ustanovení, ve kterém by bylo jasně vymezeno, že země je neutrální, co se týče ekonomického smýšlení. Podle něj není předmětem ústavnost specifického ekonomického modelu, ale spíše zaměření na ústavní ochranu základních práv. Nazýval tím souhrnně “Ekonomický veřejný pořádek⁹” (Couso 2006: 408).

Dalšími argumenty, které Cea pokládal za důležitou obhajobu plnohodnotné ústavy, byly tvrzení, že pokud chce chilská společnost předejít budoucím využíváním v mezerách zákonů, jako tomu bylo za Allendeho vlády, musí zcela přijmout ekonomická práva a povinnosti uvedené v nové ústavě

⁸ Doložky posilující ochranu majetkových práv jsou v ústavě 1980 zakomponovány v rámci paragrafů 19, 23, 24, a 25, (Couso 2006:406).

⁹ Ekonomickým veřejným pořádkem je podle Cey míněno: „základní principy a právní zákony, které mají za úkol organizovat ekonomiku země, a které dávají státu prostředky k regulaci těchto zásahů v zásadě na odkaz hodnot vyjádřených v ústavě (Couso 2006: 408).

(Couso 2006, 408). Podle českých autorů ale vojenská junta počítala s absolutním vyloučením politiky ze života Chile. Měla nastat klasická maximální depolitizace. Jaime Guzmán toto nazýval „politickými prázdninami.“ Ty se měly stát podmínkou dalšího ekonomického a společenského rozvoje (Balík – Kubát 2004: 118).

4.2 Ústava 1980 a nově vnesené prvky

Nová ústava měla za úkol zajistit budoucí nenavrácení k moci politických stran. Pinochet toto uspořádání přezíravě nazýval tzv. *partidocracia*. Mínil tím demagogické převzetí moci ve státě elitami a politickými stranami. Carl Bauer se k tomuto tvrzení vyjádřil tvrzením, že nová ústava 1980 v sobě nese prvky apolitizace, technokratické efektivity, anti-komunismu a politiky *laissez-faire*, tedy politik které Pinochetovo vojenský režim postupně přijímal (Couso 2006: 411). Mezi již zmíněnými politickými aspekty, které v sobě ústava 1980 nesla, stojí za zmínku také následující body. Jsou jimi silná výkonná moc a dále zahrnutí armády jako garanta plnění ústavnosti. V ústavě je tento pojem definován dosti vágně, avšak v reálném životě opravňoval armádní jednotky tzv. *Consejo de Seguridad Nacional* (CSN) k použití své síly v otázkách politického uspořádání. CSN byla ústavním subjektem složená většinou z necivilního obyvatelstva, které mělo represivní pravomoci vůči dalším subjektům státu v jakýchkoliv případech, kdy podle názoru CSN ohrožovaly státní subjekty (Couso 2006: 411).

Dalším bodem bylo začlenění určených senátorů do horní komory za účelem začlenit nepolitické aktéry do legislativního procesu. Dále byla ustanovena řada ústavních norem mířena na dosažení tzv. *democracia protegida*. Další poněkud nejasná představa o tom, jakým způsobem by mohlo být zasaženo formování ústavy politiky, a proto bylo přijato toto opatření zamezující těmto krokům (Couso 2006: 411). Základní koncepce, na kterých se zakládají ekonomické doložky v ústavě 1980, má jeden společný vzorec, kterým je princip *subsidiarity*. Tento pojem představuje myšlenku, že stát nemůže zasahovat do ekonomiky, ledaže je privátní sektor neschopný plnit svou ekonomickou

funkci. Z toho vyplývá, že ve volném tržním systému je státní intervence pouze výjimečným zásahem. Princip subsidiarity je základem specifických bodů v ústavě. Mezi těmito specifickými normami můžeme zmínit například článek 19, číslo 21, kde je garantováno právo na svobodu podnikání a osob podnikatelského prostředí (Couso 2006: 412).

V dalších letech 1982–9 přišly zákroky, které měly podpořit tvorbu více pragmatické politické strategie a překonání negativních efektů hluboké ekonomické krize. Byly jimi například řada zahraničních dodatečných vyjednávání o oddlužení a dále politické zásahy cílené na vyrovnání schodku zahraničního obchodu. Mezi tyto zásahy patřilo zvyšování cel a selektivní exportní pobídky, přímé převzetí zhroutěného finančního systému a následné reprivatizaci rozvahy. Pozitivních výsledků bylo dosaženo pomocí veřejných dotací a také z prostředků bankovních dlužníků. Na konci této fáze se ekonomika ozdravila, zatímco situace přerozdělování příjmů se ještě zhoršila. Během obnovy ekonomiky prudce vzrostlo HDP, ale s ohledem na recesi z roku 1982 byl průměrný růst pod třemi procenty v obou dekadách Pinochetova režimu (Ffrench – Davis 2010: 3).

Dále můžeme za příklad uvést článek 19, číslo 24, který upevňuje ochranu již existujících práv soukromého vlastnictví. Je v něm pevná klauzule, že stát má povinnost vydávat hotovost v první řadě fyzickým osobám, které byly vyvlastněny. V článku 19, čísle 23 je upraveno poprvé v historii Chile právo získat soukromý majetek pro všechny třídy statků s určitými výjimkami. Po dalším výčtu ústavních práv a svobod se v článku 19, číslo 26 ustanovuje, že žádný zákon nebo správní rozhodnutí, které je by bylo schváleno za účelem regulace svobod, nemá ovlivnit tzv. esenci těch to práv. Toto ustanovení mělo za cíl zaměřit na prevenci zneužití moci kongresu a prezidenta. Ti by mohli zneužít svoji moc implementací ústavních práv, která by narušovala pravou podstatu práv a svobod garantovaných ústavou (Couso 2006: 411).

Dalším atributem liberální ekonomické politiky bylo Pinochetovo zavedení tzv. systému osobní kapitalizace do praxe. Každý občan si v tomto systému povinně spořil sám a také svobodně rozhodoval, kdy do důchodu odejde.

Toto označujeme třífázovým penzijním systémem a spolu s dalšími dvěma prvky tvořil část nové ústavy. Tento systém je dnes doporučován Světovou bankou, kdy aplikace spočívá v tom, že důchod je složen ze tří složek. Jednu tvoří příspěvek od státu druhou zaměstnavatel, který odvádí část ze sociálního pojištění a naposled příjemce důchodu, který si sám spoří ve formě fondů (Couso 2006: 412). Kromě výčtu ekonomických práv a svobod a také článku, který ve svém výkladu předchází podvodnému výkladu a interpretaci ústavy 1980, se tvůrci ústavy zaměřili také na tvorbu množství subjektů, mechanismů a ústavních zařízení, která měla zajišťovat platnost a účinnost těchto ekonomických principů. Jedním z těchto zřízených mechanismů byl bezpochyby úřad Centrální banky, který byl upraven v článku 97 ústavy. Tento úřad byl vytvořen jako zcela autonomní instituce a byl ekvivalentem americkému úřadu Federálního rezervního systému, kde obě tyto instituce pracují na podobném principu, tedy jejich náplní je kontrola a stanovování směnného kurzu a dále tvoření měnové politiky. Dalším aspektem zakomponovaným do ekonomické části ústavy byly omezení, která byla uložena na kongres v případech, kdy kongres navrhoval legislativní úkony, které zvyšovaly a snižovaly daně bez schválení exekutivní složky moci. Podle článku 62 ústavy 1980 tedy mohl prezident Chile vznést tento návrh (Couso 2006: 412).

4.3 Ústava 1980 a prvky přechodu na demokracii

Teoretici zabývající se závislostí Latinské Ameriky a Spojených států amerických se shodují, že zejména co se týče propojenosti mezinárodního trhu a demokratizace je zavedení demokratického typu řízení v zemi problematické. V pokročilejších stádiích demokratizace a kapitalistického pokroku je v některých případech dokonce nutností mít autoritářské politické zřízení (Couso 2006: 413). Teoretici Guillermo O'Donnell a Fernando Henrique Cardoso rozvíjejí teorii tvrdíce, že jakmile spolu provázané ekonomiky více spolupracují a jsou úzce propojeny se zahraniční kapitálem a technologiemi, spoléhají se na nízké mzdy, které jim zajistí konkurenční schopnost v mezinárodním prostředí a na další faktory, dostávají se do popředí tzv. populistické strany

a odbory, které se snaží nastolit zdánlivě více efektivní formu správy. Pokud se na vývoj celé Latinské Ameriky podíváme z pohledu vnějších vlivů, především Spojených států, vidíme, že vzestup a pokles demokracie byl přímo navázán

na vzestup a pokles globální moci Spojených států. Nebyl až tak ovlivněn mechanickými vlivy trhu jak by se mohlo zdát. Podle Samuela Huntingtona byl dramatický vzestup autoritářských režimů v letech 1960 až 1970 přímou reflexí na snižování vlivu Spojených států. Zvláště důležitým aspektem pak bylo propagování demokracie jako úspěšného modelu celkového rozvoje. Současně také Huntington tvrdí, že příval demokratizace v osmdesátých letech mohl být zásluhou Reaganovy administrativy a snahy obnovit americký vliv pomocí vlivu revolucí a podpory volebních reforem (Couso 2006: 413).

4.4 Aplikace ústavních norem na ekonomiku a politiku

Velkým důvodem důležitosti ekonomického posunu Chile je bez pochyb ve srovnání s dalšími rozvíjejícími se ekonomikami fakt, že implementace modelu volného obchodu spočívá v dlouhodobém rozvoji. První důležité reformy začaly vstupovat v platnost již roku 1973. V tehdejší době bylo na tyto reformy nahlíženo jako na jediný úspěšný chilský model. Během necelého čtvrt století trvání a provádění těchto reforem se model transformoval, formovaly se další přístupy, přicházely nové vnější vlivy, a vyústilo to až v překvapivě odlišné ekonomické a sociální výsledky. Chile za tu dobu prošlo úspěchy i velkými neúspěchy (Ffrench – Davis 2010: 3).

Mezi další ovlivňování politik neokonzervativní ekonomiky patří přijaté regulace, které zvýhodňovaly jen určité sektory a škodily jiným. Chile snížilo tarify z historicky nejvyšších 94 procent v roce 1973 na průměrných 10 procent v roce 1979. Obchodní liberalizace měla těžký dopad na některý průmysl, zvyšovala možnost bankrotů a nepříznivě ovlivňovala průmyslníky a pracovníky v těchto sektorech. Ale otevření trhu velkou měrou přispělo vývozním sektorům ekonomiky. To by mohlo vysvětlovat větší podporu konzervativní koalici ze strany členů třídy služeb. Mezi ty patřili vedoucí, manažeři vývozních firem.

Mimoto po roce 1983 byla vytvořena koalice v některých sektorech ekonomiky. Ty podporovaly navržení a zavedení dalších neokonzervativních politik. Koalice složená z kapitalistů a vlastníků půdy vedená producenty mezinárodních trhů vytvořila postupně neokonzervativní reformní program. Jedním důvodem byly politická jednání během demokratické transformace. Demokratická vláda ponechala většinu těchto tržně orientovaných politik (Torcal – Maynwarding 2003: 75).

První vlna reforem je datována roky 1973-81. Tato doba byla důležitá hlavně z hlediska implementací neoliberálního modelu v jeho nejčistší podobě. Zaváděly se hlavně obchodní a finanční liberalizační prvky. Dále pak přišlo na řadu implementování “neutrálních” ekonomických prvků, které byly doprovázeny rozsáhlou privatizací (Ffrench – Davis 2010: 3).

V souhrnu můžeme konstatovat, že roku 1981 bylo dosaženo snížení inflace a eliminování fiskálního deficitu, ale na úkor oblasti bilance zahraničního obchodu a nízké míry investic. Důsledky se dostavily následující rok v podobě ekonomického a sociálního kolapsu, kdy HDP spadlo o 14 procent, a nezaměstnanost stoupla o 30 procent. Byl také zaznamenán výrazný vzrůst chudoby spolu se stále zhoršujícím se přerozdělováním příjmů (Ffrench – Davis 2010: 3).

Zároveň ale ekonomický kolaps v roce 1982, při kterém se chilská ekonomika propadla o 14 procent, přispěl k postupnému úpadku režimu. Pod nátlakem protestujících z masových demonstrací vláda nejprve povolila některým exulantům návrat do země. Dále byla odvolána plošná cenzura nad psaným slovem. Tyto kroky posílily opozici, která začala usilovat o znovuoobnovení demokratických institucí (Heine 2006: 276).

4.5 Pinochetův konec režimu a ústavní změny

V březnu 1998 Pinochet rezignoval na svoji funkci armádního generála a obdržel doživotní funkci doživotního senátora v kongresu. Tím vyměnil svoji armádní funkci za formální funkci, která mu nadále umožnila nahlížet do politických dějů v zemi. Tento krok vyvolal nečekané protesty v ulicích před

sídlem kongresu, ale i uvnitř komor senátu. Tam se shromáždili členové vlády s transparenty ukazujícími vysoké představitele zavražděné během Pinochetova režimu. Protestovali proti zařazení prvků z ústavy 1980 do nové legislativy. Během následujících měsíců se několikrát nepodařilo Pinocheta z jeho funkce odvolat (Wilde 1999: 474).

Nicméně opoziční strany vyjednávaly s představiteli režimu a roku 1980 vyjednali první dodatek k ústavě 1980. Nadcházející dodatky byly schváleny obyvateli země během dalšího plebiscitu v červenci 1989. O několik měsíců později byl zvolen první demokraticky zvolený prezident po dvaceti letech (Couso 2006: 414). V následujících měsících se celé Chile potýkalo se snahami odvolat Pinocheta a dalšími pokusy o prosazení programových manifestů, které se odvolávaly na morální autoritu vlády a vládních orgánů. To vyvolalo velmi silnou debatu veřejnosti (Wilde 1999: 474). Chile se tímto protestem řadí mezi zneprátelené národy, kdy na konci režimu se země rozdělila na dvě části. Pinochetovo režim je vnímán odlišně, a je to dodnes dokazováno při různých oficiálních akcích, státních svátcích a u příležitosti vydávání kontroverzních knih (Wilde 1999, 475). Přestože si režim udržel v Chile silné postavení po pozoruhodně dlouhou dobu, porážka v roce 1988 byla v prvé řadě důsledkem neustálých autokratických zásahů mířených na obyvatelstvo. Neustálé porušování a zasahování do lidských práv a potlačování politické opozice bylo v rozporu s blokem usilujícím o nastolení právního pořádku a svobod a nezávislého soudnictví (Christi 2001:183).

V roce 1998 byla pak přijata řada ústavních dodatků, které měly za úkol reformovat Nejvyšší soud. Dále ustanovovaly ústavní statusy nově vytvořeným institucím a reformy legislativních postupů. Jeden z dodatků rušil trest smrti. Největší reformou byla ta z roku 2005, která po patnácti letech eliminovala nejhorší nedemokratické prvky z ústavy 1980. Prezident Ricardo Lagos dlouho přesvědčoval pravicové strany, aby tuto reformu podpořily. Dodatek rušil post doživotního senátora a také zrušil prezidentské právo na kontrolu ozbrojených vojenských složek. Prezident Lagos věřil, že těmito ústavními dodatky dosáhl konce takzvané chráněné demokracie, ale v ústavě byly stále ponechány prvky

majoritní většiny při hlasování a binominálního volebního systému (Couso 2006: 414). Chilská ústava v souhrnu hrála velkou roli po jejím schválení, ale i do dnešní doby formuje základy chilské vlády. Nejdůležitějšími principy ústavy byly silné prezidentství, kongres s velmi limitovanými pravomocemi,¹⁰ institucionalizace a legalizace vojenského vlivu v chilské politice. Po druhém referendu o setrvání režimu¹¹ v roce 1988 a v později nově přijaté ústavě bylo Pinochetovi uznáno několik pravomocí, jako například pozice velitele vojenských sil. Později byla doplněna o další dodatky v roce 1989. Dodatky určovaly navýšení počtu volených senátorů, konec zákazu fungování levicově orientovaných stran, změnu legislativy tvoření dodatků k ústavě, dále změnu ve složení Rady pro národní bezpečnost, která byla ovládána vojenskými silami, a v neposlední řadě zkrácení doby prezidentství z osmi let na čtyři¹² (Kapiszewski 2002: 63–64).

Pinochetovi se podařilo utvořit militaristický režim v zemi, která v rámci Latinské Ameriky nejvíce podobala evropským zemím z politického hlediska. Jeho metody potlačování svobody byly barbarské. Jeho režim byl ale přesto po relativně dlouhou dobu veden bez obtíží (Hawthorn 1999: 254). S koncem režimu přišlo na řadu sčítání škod. Během režimu zahynulo přes 5000 obyvatel, přes 1000 jich bylo zadrženo a později pohřešovaných. Desítky tisíc lidí byly během režimu vězněny, tisíce jich bylo mučeno nebo donuceno odejít ze země (Roth – Arriaza 2005: 8).

5. Dnešní Chile

5.1 Současná ústavní a politická situace

Během posledních deseti až patnácti let se ukázalo, že chilská cesta k demokratizaci byla ukázkovou. Z pohledu na hlavní ukazatele, jako jsou politická stabilita, vysoký ekonomický růst a minimalizace čísla obyvatel žijících pod hranicí chudoby, můžeme konstatovat, že Chile se úspěšně konsolidovalo

¹⁰ Limitované pravomoci byly umocněny i nevoleným senátem, ve kterém bylo 9 ze 47 členů jmenováno namísto demokratického zvolení.

¹¹ První referendum se konalo v roce 1978.

¹² Další navazující reforma z roku 1994 určila délku prezidentského úřadu na šest let.

a v zemi jsou uplatňovány demokratické prvky vládnutí. Chile je také vysoko postavené na žebříčku transparentnosti a důvěryhodnosti svých politiků (Santiso 2006: 83). Chile bývá dáváno za příklad úspěšného přechodu k demokracii

v latinské Americe (Couso 2006: 394).

Vlády prezidentů Aylwina a Freie si vzaly za svůj spíše umírněný přístup k formulování ekonomických politik v zemi. Chci si položit otázku, jak se jim podařilo udržet ekonomickou stabilitu, konzistentní ekonomický růst, ale také jak se jim podařilo zkoordinovat příliv zahraničního kapitálu. Chile na jedné straně zaznamenává úspěchy v makroekonomických ukazatelích, vývoji exportu i zmírnění chudoby, ale na straně druhé čelí mnohým výzvám, především v oblasti sociální. V této oblasti vládne nerovné přerozdělování a dalším problémem je schopnost vyrovnání se s důsledky finanční globalizace (Weyland 1999: 5). Je ale také známo, že tento přechod k demokracii byl uskutečněn

na bázi stále platící ústavy z roku 1980. Ústava byla sepsána Pinochetovým nejdůležitějším ústavním poradcem Jaime Guzmánem a dalšími poradci. Tento tým neuznával demokratické hodnoty a tvrdil, že zpomalují růst země (Cristi 2000: 161). Pokud se uváží dvousetletá tradice chilské deklarace nezávislosti na Španělsku,¹³ ústavní systém se stal předmětem sporu mezi kandidáty na prezidentský post v předešlých předvolebních kampaních. Z tohoto důvodu můžeme tvrdit, že ústava s nově přijatými dodatky rozděluje národ chilanů. Chilská ústava totiž stále obsahuje prvky z dob Pinochetovo režimu (Couso 2006: 415).

V Chile dnes vystupuje pět hlavních politických stran se silným mandátem. Jsou jimi dvě konzervativní strany, *Renovación Nacional* (RN) a *Unión Demócrata Independiente* (UDI), které společně zformovaly jádro opozice od roku 1990. Nejdůležitějšími stranami vládnoucího středolevicového proudu jsou středová *Partido Demócrata Cristiano* (PDC), středolevicová *Partido Socialista* (PS) a středolevicová (PPD) *Partido por la Democracia*

¹³ Zdroj je z roku 2010. K roku 2016 je to 206 let (World Bank).

(Torcal – Maynwarding 2003: 59-60). Podle dat z hlavního města se dá usuzovat, že post autoritářský chilský stranický systém zažil proměnu od roku 1973 a základní báze politických stran se proměnily. Od roku 1989 zařazení do třídy mělo význam hlavně v soutěživosti mezi provládními a konzervativními volebními koalicemi. Jak jsem již zmiňovala, malí obchodníci a lidé ve službách mají větší tendenci volit konzervativce. Náboženství má čím dál tím menší podíl na rozhodování voličů (Torcal – Maynwarding 2003: 69).

V zemi se po dlouhou dobu objevovaly patrné dozvuky nedávné historie, které zahrnovaly na jedné straně diktaturu a na druhé straně ostrou názorovou polaritu ve společnosti, která předcházela. V souhrnu ale můžeme toto období datovat zhruba do let 1967 až 1990. Křivdy z historie se projevovaly v 90. letech pravidelně u příležitostí oficiálních ceremonií, státních svátků, vydávání publikací a v neposlední řadě v případě únosu osob (Wilde 1999: 475). Obě středolevicové vlády *Concertación* Patricia Aylwina ve volebním období let 1990 – 94 a Eduarda Freie 1994 – 2000 si udržely stabilní politické prostředí, postupný ekonomický růst, který se pohyboval mezi více než šesti procenty ročně. Tyto vlády se snažily vyrovnat hluboký propad v sociální sféře, který byl pozůstatkem Pinochetovo režimu. I přes úspěchy v ekonomické a politické sféře zůstávaly ohlasy voličů vlažné. Dokázaly to kupříkladu kongresové volby roku 1997, kdy byla zaznamenána rekordně nízká účast u voleb. Propracovaná předvolební kampaň, která byla namířena hlavně na milion registrovaných mladých voličů, oslovila pouze 100 000 (Wilde 1999: 476).

5.2 Vývoj a současná ekonomická situace země

Co se týče dlouhodobého pohledu na politické kroky *Concertación*, koalice čelila vleklým problémům zejména v oblastech zdravotnictví, vzdělání, penzijních fondů a životního prostředí. Těmto oblastem se během Pinochetovo režimu nepřikládalo příliš velký význam, z důvodu priorit v oblasti obchodu (Wilde 1999: 477).

Vláda ale začala po přechodu k demokratickému zřízení rozsáhle reformovat sociální oblast Chile. Během přechodu k demokracii v devadesátých

letech čelila chilská ekonomika mnoha výzvám, vzhledem k dosažení vysokého růstu HDP a také snížení dluhu, který se nahromadil během let režimu. Z tohoto důvodu se roku 1990 začal aplikovat třetí ekonomický model, který měl za úkol dosáhnout růstu kapitálu v socioekonomické oblasti. Tento model byl aplikován vládou složenou z *Concertación Democrática*, tedy středolevicové koalice socialistů, spolu s Křesťanskými demokraty. Společně vytvořily slogan “změna spolu se stabilitou.” Pomocí tohoto modelu bylo uskutečněno mnoho pracovních reforem, které obnovily některá pracovní práva. Následovala daňová reforma, která zvedla podíl veřejných příjmů, což mělo za důsledek navýšení sociálního rozpočtu (Ffrench – Davis 2010: 3).

Další reformy napomohly fiskálním změnám, hospodářské politice státu, balanci směnných kurzů a byly implementovány navazující regulační politiky. Všechny tyto kroky měly za cíl stabilní a udržitelný makroekonomický růst, cílený na ekonomický rozvoj. Díky těmto změnám se Chile podařilo v devadesátých letech udržet kapacitu produktivity v trvale udržitelném rozvoji a roční sazby rostly trvale o 7 procent. Tyto sazby ovlivňovaly pozitivně i sociální ukazatele země (Ffrench – Davis 2010: 4).

Nicméně postupně v polovině devadesátých let Chile oslabilo svůj makroekonomický přístup a stalo se více náchylné k událostem na světových trzích, například díky Asijské krizi. Díky této krizi stoupl reálný měnový kurz Chile a vnější deficit se zdvojnásobil. Důsledkem toho ekonomika stagnovala v roční produkci a spadla v průměrných sazbách ročního růstu HDP. Ekonomika se částečně vzpamatovala mezi roky 2004-8, v roce 2009 ji zasáhla finanční celosvětová krize a v nynější době se země připravuje řadou opatření na obnovení udržitelného růstu ekonomiky po špatném období z let 1999-2008 (Ffrench – Davis 2010: 4).

Během posledních let se v zemi podařilo úspěšně snížit množství lidí, žijící pod hranicí chudoby. Procento lidí, kteří jsou dle indexu považováni za chudé,¹⁴ se pohybuje na dvou procentech podle údajů z roku 2014. Číslo kleslo ze 7,7 procent v roce 2003. Dalším ukazatelem je příjem nejchudších. Ten vzrostl

¹⁴ Dle světového indexu je to člověk, žijící s rozpočtem 2,5 US\$ na den (World Bank).

mezi lety 2003 a 2014 v průměru o 40 procent. Chile je jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik v Latinské Americe za uplynulou dekádu. V letech 2010-2012 země zažila ekonomickou expanzi kdy HDP, rostlo a po mírném propadu v roce 2014, v roce 2015 vykazovala ekonomika růst.¹⁵ Daňová reforma, která vyšla v platnost v roce 2015, měla za cíl zvýšit daňové příjmy a tyto prostředky pak financovat do sektoru veřejných statků, konkrétně do školství. Stávajícím problémem pro hospodářství zůstává závislost na vývozu mědi. V souhrnu se ale Chile díky rozsáhlým strukturálním reformám může těšit vysokým ekonomickým statusem a její nástroje veřejné politiky se staly modelovým příkladem pro další státy (The World Bank 2016).

6. Závěr

Pinochetův režim se řadí mezi příkladové autoritativní režimy. Dle Linzova dělení je možno jej včlenit mezi byrokraticko-militaristické režimy. V oblasti konsolidace ekonomiky a modernizace země si režim až na kolaps začátkem roku 1982 vedl obstojně. Nové ústavě, která přetvořila státní aparát a státní výdaje v duchu minimalizace výdajů lze připsat vysoký podíl a je zřejmé, že i prvky v nynějším právním aparátu jsou inspirovány ústavou z Pinochetovy éry.

Náboženství a potažmo chilská katolická církev sehrály v Chile důležitou roli. V druhé polovině osmdesátých let se stala vysokým hráčem a významnou opoziční silou. Zprostředkovala vyšetřování několika procesů a snažila se o usmíření stran pomocí mediační strategie. Již od roku 1973, tedy od prvotních křivd a bezpráví se církev snažila pomáhat obětem režimu a byla po celou dobu trvání režimu proti narušování lidských práv. Jedním z hlavních obhájců práv a svobod se stal kardinál Silva Henríques, který dokázal propojit církev a občanskou společnost během těžkých časů. Z práce je patrné, že tyto snahy pomáhaly tvořit most mezi církví a vládou a pomohly mnohým občanům při konsolidaci osobního života za vlády junty. Aplikace ústavních změn na celé politické uspořádání a později na makroekonomické ukazatele měla pozitivní

¹⁵ Míra nezaměstnanosti díky propadu cen mědi mrně vzrostla z 5, 7 procenta v roce 2013 na 5, 8 procent v lednových číslech z roku 2016 (World Bank).

dopad na ekonomickou situaci země, avšak zcela opačný vliv měla na sociální oblast společnosti. Tvrdé represe si vyžádaly životy mnoha Chileanů. Jedny z nejdůležitějších principů v ústavě z roku 1980 byly silné prezidentství, politicky oslabený kongres a legalizace vojenského vlivu v chilské politice. I po svržení junty některé prvky po jistou dobu přetrvaly, jako například Pinochetovo ponechání si pozice velitele vojenských sil. I proto přechodový stav v Chile trval poměrně dlouhou dobu. Bylo tomu tak u více autoritativních režimů v devadesátých letech. Přechod trval až do roku 2005, kdy bylo právně upraveno několik posledních autoritativních prvků z legislativy. Stalo se tomu tak po více než patnácti letech od svržení Pinochetovo režimu. Co se týče ekonomického sektoru, Chile udržuje podle posledních ukazatelů pozitivní bilanci obchodu i vnitřního hospodářství. Je to zapříčiněno neustálými legislativními opatřeními, jako je například daňová reforma, která je jedním z posledních velkých projektů vlády. Nadále ale Chile čelí výzvám pro příští léta, kdy ekonomické ukazatele podle předpovědí World Bank napovídají pozitivní ekonomickou situaci, to se však nemusí pozitivně odrazit na sociální oblasti. Zemi se daří snižovat množství lidí žijících pod hranicí chudoby. Část daňových příjmů vláda určuje na transfery obyvatelstvu. Sociální sféra se v Chile zlepšuje.

Cílem této práce nebylo normativní hodnocení režimu nebo postavy Pinocheta. Zaměřila jsem se na ústavu z roku 1980 a transformaci společnosti po rozsáhlém, legislativním zásahu. Ty transformovaly podmínky operování armády ve státních záležitostech, reformu Nejvyššího soudu a reformu osobního vlastnictví. Tyto a další reformy měly za úkol depolitizovat společnost a podpořit liberalizační snahy o přetvoření státní ekonomiky. To se do velké míry podařilo. Ústavní změny zavedené před uvedením ústavy v platnost i po schválení ústavy se promítly do všech sfér. Pinochetův režim se tak stal předmětem nekonečných debat a polemik, ve kterých má své zastánce i odpůrce. Za vlády režimu se dařilo v ekonomické i správní oblasti, ale zároveň je nutné připomenout, že v průběhu zahynulo mnoho nevinných lidí a chilské obyvatelstvo zažilo bezpočet útlaků proti obyvatelstvu.

7. Zdroje

- Aguilar, Mario (2003). Cardinal Raúl Silva Henríquez, the Catholic Church, and the Pinochet Regime, 1973-1980: Public Responses to a National Security State. *The Catholic Historical Review* 89 (4), s. 712-731.
- Arendtová, Hannah (1996). *Původ totalitarismu I–III* (Praha: Oikoymenth).
- Aron, Raymond (1993). *Demokracie a totalitarismus* (Brno: Atlantis).
- Balík, S. - Kubát, M. (2004): *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů* (Dokořán: Praha).
- Bankowicz, Marek (2002). *Demokraté a diktátoři* (Praha: Eurolex Bohemia).
- Bizzarro, Salvatore (2005). *Historical Dictionary of Chile* (Lanham: Scarecrow Press, Inc.).
- Borzutzky, Silvia (2005). From Chicago to Santiago: Neoliberalism and Social Security Privatization in Chile, Governance. *An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 18 (4), s. 775-776.
- Couso, Javier (2006). Chile's Transition to Democracy and Pinochet's Constitution of 1980. *Wisconsin International Law Journal* 29 (2), s. 405–414.
- Dahl, Robert (1998). *O demokracii* (Praha: Portál).
- Dvořáková, Vladimíra – Kunc, Jiří (1994). *O přechodech k demokracii* (Praha: Sociologické nakladatelství).
- Ffrench Davis, Ricardo (2010). *Economic Reforms in Chile from Dictatorship to Democracy* (Londýn: Palgrave Macmillan).
- Christi, Marcela (2001). *From Civil to Political Religion The Intersection of Culture, Religion and Politics* (Ontario: Wilfrid Laurier University Press).
- Linz, J. J. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation* (Baltimore: John's Hopkins University Press).
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers).
- Loveman, Mara (1998). High-Risk Collective Action: Defending Human Rights in Chile, Uruguay, and Argentina. *American Journal of Sociology* 104 (2), 486.

- Hagopian, Frances (2006). *Latin American Catholicism in an Age of Religious and Political Pluralism: A Framework for Analysis*. (Notre Dame, Kellogg Institute).
- Hawthorn, Geoffrey (1999). Pinochet: the politics. *International Affairs* 75 (2), s. 254.
- Heenan, Patric – Lamontagne, Monique eds. (2002). *The South America Handbook* (Chicago, Fitzroy Dearborn Publishers).
- Heine, Jorge (2006). Democracy, Dictatorship, and the Making of Modern Political Science: Huntington's Thesis and Pinochet's Chile. *Political Science and Politics* 39 (2), s. 275-277.
- Chalupa, Jiří (2006). *Chile* (Praha: Libri).
- Childress, Diana (2009). *Augusto Pinochet's Chile* (Minneapolis: Twenty-First Century Books).
- Kapiszewski, Diana (2002). *Encyclopedia of Latin American Politics* (Westport: Oryx Press).
- Karl, Terry L. (1990). Dilemmas of Democratization in Latin America. *Comparative Politics* 23 (1), s. 4.
- Keogh, Dermont (1990). *Church and Politics in Latin America* (Cork, Palgrave Macmillan).
- Krieger, Joel (2000). *Oxfordský slovník světové politiky* (Praha: Ottovo nakladatelství s. r. o.).
- Navia, Patricio (2010). Living in Actually Existing Democracies. *Latin American Research Review*, 45 (Special Issue), s. 298–328.
- Pečínka, Pavel (1998). *Od Guevary k Zapatistům* (Brno: Doplněk).
- Roht-Arriaza, Naomi (2005). *The Pinochet Effect* (Pennsylvania: Pennsylvania Press).
- Říchová, Blanka (2002). *Komparace politických systémů II*. (Praha: VŠE).
- Silva, Eduardo (1992-1993). Capitalist Regime Loyalties and Redemocratization in Chile. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 34 (4), s. 77-78 .
- Stern, J. Steve (2006). *Remembering Pinochet's Chile On The Eve of London 1998* (Duke: Duke University Press).

Torcal, Mariano- Maynwarding, Scott (2003). The Political Recrafting of Social Bases of Party Competition: Chile, 1973-95. *British Journal of Political Science*, 33 (1), s. 56-75.

Valdéz, Juan Gabriel (1995). *Pinochet's Economists The Chicago School in Chile* (Cambridge, Cambridge University Press).

Weyland, Kurt (1999). Economic Policy in Chile's New Democracy. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 41 (3), s. 5.

Wilde, Alexander (1999). Irruptions of Memory: Expressive Politics in Chile's Transition to Democracy. *Journal of Latin American Studies* 31 (2), s. 474-479.

Widner, Jennifer (2005). *Constitution Writing & Conflict Resolutions: Data & Summaries* (<http://www.princeton.edu/~pcwcr/reports/chile1980.html>, 15. 4. 2013).

Ženíšek, Marek (2006). *Přechody k demokracii v teorii a praxi* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Internetové zdroje

Arzobispado de Santiago Fundacion Documentacion y Archivo de la *Vicaria de la Solidaridad Un poco de historia*. 1. 6. 2003 (<http://www.vicariadelasolidaridad.cl/index1.html>, 10. 4. 2016).

The World Bank (2016). *World Data Bank* (<http://www.worldbank.org/en/country/chile/overview>, 13. 4. 2016).

Resumé

The topic of this thesis is Pinochet's authoritarian regime which came to power in 1973. It was a masterpiece considering the previous president Salvador Allende who claimed Pinochet one of his most skilled and trustworthy army general. Allende's Chile was a polarization of political irresponsibility and populism and more importantly president had a strong word due to presidential system but in reality he had very limited legislative support. Because of this my main focus stays on a revision of a constitution because there is a lack of comprehensive works on this aspect of a shifting politics in Chile. Constitution itself placed significant limits and boundaries on civilian authorities. Even though there are a remarkable changes in a constitutional provisions the system of two large coalitions persisted after the end of Pinochet's regime. And further more, the constitution 1980 forms the basis for Chile's government till today.

The moment when democratic party overtook power in the late 80th of 20th century, there is a need to point out, it was relatively peaceful takeover of power, the new establishment decided to solve problematic tasks from the past. They started to consolidate economic and financial figures as well as constitutional acts formed during a ruling coup. This and the other factors reinforced Chilean public and there was a persistent approach towards Pinochet and his war crimes to be penalized and sentenced. Large sectors started to be marginalized. This occurred due to economic development and modernization of a country. But in real life, the people experienced a significant fall in real wages, a severe rise of unemployment rates and decline of support in social services. What was significant during Pinochet era was a gap between rich and poor. This gap was created by radical reforms which were passed due to lack of opposition votes. The public of Chile had to remained silent. Pinochet's regime is one of remarkable chapters in the world's history. Chileans can feel the sense of a past till nowadays. There should be no judge in this case, only participants themselves can reminiscence of those days.